
รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์

กำแพงเพชร เมืองมรดกโลก

Tourist Promotion Activities at Kamphaeng Phet Historical Park, the World's Heritage

---

ผศ.รัชনীวรรณ บุญอนันต์และคณะ*

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเมืองมรดกโลก มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในระหว่างปี พ.ศ.2547 – 2549 2) ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 นั้นไม่มีความแตกต่างกันด้านความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรนั้น นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจะมีความต้องการรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่แตกต่างกัน โดยนักท่องเที่ยวชาวไทยมีความต้องการกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง 3 อันดับแรกได้แก่ มีคู่มือ/เอกสารแนะนำเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานฯ การอ่านป้ายแนะนำโบราณสถานและวัดต่างๆ ที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ และการได้ประทับตราโบราณสถานและวัดต่างๆ ของอุทยานฯ ลงในสมุดท่องเที่ยวเพื่อรับรางวัลจากอุทยานฯ ตามลำดับ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความต้องการกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง 3 อันดับแรก ได้แก่ กิจกรรมนั่งช้างชมอุทยานฯ กิจกรรมนั่งเรือชมกำแพงเมืองเก่า และการอ่านป้ายแนะนำโบราณสถานและวัดต่างๆ ที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ ตามลำดับด้านแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนมุ่งเน้นกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่โดดเด่นและแตกต่างจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและศรีสัชนาลัย

---

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ABSTRACT

This study is aimed to 1) identify the pattern of tourist promotion activities of Kamphaeng Phet Historical Park undertaken during the year 2003 – 2006, 2) to examine tourists' preference to the pattern of the promotion activities to be provided at the park and 3) to obtain the guidance for improving the tourist activities available in the park. The data analysis revealed the following results. The form of the promoting activities held by Kamphaeng Phet Historical Park between the years 2003 and 2006 was not much different. In terms of the tourists' preference towards the pattern of promoting activities, a difference was found between Thai and foreign visitors. The first three activities that Thai visitors preferred most were a guide book with maps and descriptions of the tourist places, the put up of more detailed information signs of important spots and the use of score-collecting book respectively. Foreign tourists, in contrast, preferred elephant back riding, boat rowing around the city wall and detailed information signs of important spots respectively. Regarding the guidance for developing the promotional activities the informants suggested similar strategies. Most said there should be unique informative activities that can be participated only at Kamphaeng Phet Historical Park.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การท่องเที่ยวสามารถทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศมาให้แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมาก ช่วยในการสร้างงานและกระจายความเจริญออกไปสู่ส่วนภูมิภาคได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดธุรกิจมากมาย จากความสำคัญของการท่องเที่ยวดังกล่าว ส่งผลให้ทุกประเทศกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศ พัฒนาจังหวัด และพัฒนาท้องถิ่นเช่นเดียวกับประเทศไทย

จังหวัดกำแพงเพชร หรือเมือง “ซากังราว” เป็นจังหวัดหนึ่งที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัด โดยกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวดังนี้ “ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและประวัติศาสตร์” กำหนดวิสัยทัศน์คือ “กำแพงเพชร เมืองท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและประวัติศาสตร์” ซึ่งการที่จะบรรลุตามยุทธศาสตร์ได้นั้น จังหวัดกำแพงเพชรได้กำหนดกลยุทธ์ไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) การเพิ่มคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวและการให้บริการด้านการท่องเที่ยว 2) การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และ

3) ยกระดับขีดความสามารถของผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว (พิสิทธิ์ พลอยโสภณ, 2549) เนื่องจากจังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ได้แก่ บ่อน้ำพุร้อนพระร่วง อุทยานแห่งชาติคลองลาน เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม ได้แก่ งานนพพระเล่นเพลง งานสารทไทยกล้วยไข่ เป็นต้น หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว จัดว่ากำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในระดับสูงแต่ความสามารถในการใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดยังอยู่ในระดับต่ำ (พิสิทธิ์ พลอยโสภณ, 2549) ประชาชนโดยทั่วไปรู้จักเมืองกำแพงเพชรน้อยมาก นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในจังหวัดกำแพงเพชรจะเดินทางมาเพื่อผ่านไปจังหวัดอื่นๆ จากสถิตินักท่องเที่ยวเปรียบเทียบระหว่างปี 2549 และ 2548 พบว่ามีจำนวนที่ลดลง ส่งผลให้รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวลดลงตามไปด้วย ดังตัวเลขแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 สถิตินักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร

รายการ	ปี 2548	ปี 2549	Δ %
นักท่องเที่ยว (คน)			
- ชาวไทย	200,372	182,574	-8.88
- ชาวต่างประเทศ	9,831	10,257	+4.33
รวม	210,203	192,831	-8.26
รายได้ (ล้านบาท)			
- ชาวไทย	386.02	356.59	-7.63
- ชาวต่างประเทศ	30.89	28.52	-7.62
รวม	416.91	385.11	-7.67

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 4, 2550

นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดเรื่องการคมนาคมที่ไม่สะดวกมีเพียงการคมนาคมทางรถยนต์เพียงทางเดียวที่สามารถเข้าถึงจังหวัดกำแพงเพชรได้โดยตรง ขาดที่พักที่ได้มาตรฐานขาดสิ่งดึงดูดใจ กิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในบริการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2550) โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาด

สิ่งดึงดูดใจทางด้านกิจกรรมที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวเพลิดเพลินสนุกสนานในการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจาก UNESCO ในปี 2534 ซึ่งในแต่ละปีนั้นกองอุทยานประวัติศาสตร์จะร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ของจังหวัดกำแพงเพชรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ อาทิเช่น ปี 2548 ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมโครงการจัดนิทรรศการชั่วคราวเรื่อง ย้อนอดีตเมืองกำแพงเพชร กิจกรรมโครงการบรรยายทางวิชาการให้นักเรียนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร กิจกรรมการจัดงานประเพณีบพระ-เล่นเพลง และกิจกรรมโครงการพัฒนาเครือข่ายในการนำชมและอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวดำเนินการในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นจึงไม่สามารถที่จะนำมาใช้ในการกระตุ้นดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรให้เพิ่มขึ้นได้ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เมืองมรดกโลก เพื่อหารูปแบบกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในระหว่างปี พ.ศ. 2547 - 2549
2. เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

สมมติฐานในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีสมมติฐานการวิจัย ดังนี้ เพศ อายุ อาชีพของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการทำกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะทำการศึกษารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยมีขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ระหว่างปี พ.ศ. 2547 - 2549 ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร และแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งจะนำผลที่ได้ไปพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นและดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์-กำแพงเพชรระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรต่อไป
2. ทราบความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และกระตุ้นดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวอุทยานฯ เพิ่มมากขึ้น
3. ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์-กำแพงเพชร ซึ่งสามารถกระตุ้นดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์-กำแพงเพชร ด้วยความสนุกสนานและเพลิดเพลิน และเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างผลกระทบต่อด้านลบและทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเพิ่มมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรในระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ซึ่งได้จากรายงานสรุปผลการจัดโครงการและกิจกรรมประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 – 2549 ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาเที่ยวจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 192,831 คน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 4, 2550) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และค่าความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ คั้งนี้ ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 370 คน และชาวต่างชาติ จำนวน 30 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างตามจำนวนที่ต้องการ

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ (จำนวน 10 คน) ผู้ประกอบการ (จำนวน 10 คน) ชุมชน (จำนวน 10 คน) นักวิชาการ (จำนวน 10 คน) สื่อมวลชนจังหวัดกำแพงเพชร (จำนวน 2 คน) และบริษัทนำเที่ยวที่จัดนำเที่ยวผ่านจังหวัดกำแพงเพชร (จำนวน 10 คน) รวมทั้งสิ้น 52 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะตัวแทนจากหน่วยงาน/องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและเป็นผู้ที่สามารถแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ศึกษาได้เป็นอย่างดี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในเชิงปริมาณ

การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบตรวจสอบรายการ (Check list) แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) แบบเติมคำลงในช่องว่าง (Blanking) และแบบจัดอันดับ ความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่คณะผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากแนวความคิดของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในเชิงคุณภาพ

การศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In depth-interview) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

3.1 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ในระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ข้อมูลทุติยภูมิ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากรายงานสรุปผลการจัดโครงการและกิจกรรมประจำปีงบประมาณ 2547 – 2549 ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ในระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549

3.2 ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยจัดเก็บจากนักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 370 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากข้อ 1.1 มาทำการตรวจสอบความครบถ้วน ความน่าเชื่อถือได้และความตรงของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive) ในรูปของค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อให้ได้รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการ 5 อันดับ

ขั้นตอนที่ 3 นำรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการ 5 อันดับ มาพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินการทดลองโดยคณะผู้วิจัยภายใต้เงื่อนไขของงบประมาณและเวลาที่จำกัดมาดำเนินการทดลอง จำนวน 4 กิจกรรม ได้แก่ การนั่งรถไฟฟ้าชมอุทยานฯ การปั่นจักรยานชมอุทยานฯ การชมอุทยานฯ มีชีวิตช่วงกลางคืน และการชมการแสดง สี เสียงประวัติความเป็นมาของจังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวในจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดใกล้เคียง จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 4 ใช้แบบสอบถามถามระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มทดลองต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวจำนวน 4 รูปแบบ หลังจากเสร็จสิ้นการทดลองกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

3.3 แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview)

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ ดังนี้

4.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร วิเคราะห์ข้อมูลในรูปของค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้การบรรยายประกอบคำอธิบายผลของข้อมูลจากตาราง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการทดลองกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการให้คะแนนความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมและการจัดอันดับความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ได้ให้คะแนนและการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของคะแนนตามเกณฑ์ ดังนี้ (ประคอง วรรณสูตร, 2542)

เกณฑ์การให้คะแนน

ความต้องการ/ความพึงพอใจน้อยที่สุด	ให้คะแนน	1
ความต้องการ/ความพึงพอใจน้อย	ให้คะแนน	2
ความต้องการ/ความพึงพอใจปานกลาง	ให้คะแนน	3
ความต้องการ/ความพึงพอใจมาก	ให้คะแนน	4
ความต้องการ/ความพึงพอใจมากที่สุด	ให้คะแนน	5

เกณฑ์การแปลความหมายของค่าคะแนนเฉลี่ยวัดระดับความต้องการ

คะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.49	หมายถึง	มีความต้องการน้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.50 – 2.49	หมายถึง	มีความต้องการน้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.50 – 3.49	หมายถึง	มีความต้องการปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.50 – 4.49	หมายถึง	มีความต้องการมาก
คะแนนเฉลี่ย	4.50 – 5.00	หมายถึง	มีความต้องการมากที่สุด

การจัดอันดับของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรที่นักท่องเที่ยวต้องการ 5 อันดับแรกตามความคิดเห็น กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

- ความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อันดับที่ 1 ให้ 5 คะแนน
- ความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อันดับที่ 2 ให้ 4 คะแนน
- ความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อันดับที่ 3 ให้ 3 คะแนน
- ความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อันดับที่ 4 ให้ 2 คะแนน
- ความต้องการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อันดับที่ 5 ให้ 1 คะแนน

4.2 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ใช้ในการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

4.3 สถิติเชิงอ้างอิง (Inferential statistics) ในการเปรียบเทียบความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์-กำแพงเพชรระหว่างเพศ อายุ และอาชีพ ใช้ F-test และ T-test

ผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรระหว่างปี พ.ศ. 2547 – 2549 พบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานฯ นั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนักในแต่ละปี โดยในปี 2547 และ 2548 รูปแบบกิจกรรมจะไม่แตกต่างกันใน 2 กิจกรรมแรก คือ 1) กิจกรรมการจัดนิทรรศการชั่วคราวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร เรื่อง “ย้อนอดีตเมืองกำแพงเพชร” 2) กิจกรรมการบรรยายทางวิชาการ ส่วนกิจกรรมที่ 3 จะแตกต่างกัน กล่าวคือ ปี 2547 จะจัดกิจกรรมการแข่งขันจักรยานเรลล์ลิมรคโลกเมืองกำแพงเพชร ส่วนในปีที่ 2548 จะจัดกิจกรรมการพัฒนาเครือข่ายในการนำชมและอนุรักษ์โบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ส่วนในปี 2549 นั้น กิจกรรมจะแตกต่างจากปี 2547 และ 2548 โดยในปี 2549 อุทยานได้จัดกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว คือ กิจกรรมการอบรมให้ความรู้เจ้าหน้าที่ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ นั้นส่วนใหญ่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรจะเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด และจะใช้เวลาจัดในช่วงระยะเวลาสั้นๆ ประมาณ 2-6 วัน เท่านั้น กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นนักเรียนและครูในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขต อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

ส่วนผลการศึกษาความความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุระหว่าง 20 – 29 มากที่สุด ประกอบอาชีพรับราชการ / รัฐวิสาหกิจมากที่สุด การเดินทางมาเที่ยวอุทยานฯ นั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรเป็นครั้งแรก วัตถุประสงค์ในการเดินทางมาเที่ยวอุทยานฯ ของนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เพื่อชมโบราณสถานและวัดที่สำคัญๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรมากที่สุด รองลงมา คือ เพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์กำแพงเพชรและพักผ่อนหย่อนใจ

นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอุทยานฯ จากญาติหรือเพื่อนมากที่สุด และรับรู้ว่าคุณอุทยานฯ ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่กระทำการมาเที่ยวอุทยานฯ คือ การเดินเข้าไปชมภายในบริเวณสถานที่ที่ตนสนใจมากที่สุด รองลงมา คือ ถ่ายภาพโบราณสถานและวัดต่างๆ เป็นที่ระลึก และศึกษาเรื่องราวจากป้ายข้อมูล ณ โบราณสถานและวัดต่าง ๆ ของอุทยานฯ เมื่อเดินทางมาเที่ยวอุทยานฯ นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความประทับใจในความสวยงามและความร่มรื่นของภูมิทัศน์ในอุทยานฯ มากที่สุด รองลงมา คือ ความสมบูรณ์และความสวยงามของโบราณสถาน / วัดต่างๆ และศิลปะที่ใช้ในการสร้างโบราณสถานและวัดต่างๆ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ภายในอุทยานฯ หรือบริเวณรอบๆ อุทยานฯ นั้นนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ได้ให้ความคิดเห็นว่า อุทยานฯ ควรมีห้องสุขาในจำนวนที่เพียงพอและสะอาดมากที่สุด รองลงมา คือ เอกสารแนะนำเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยว และร้านอาหารและเครื่องดื่ม รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความต้องการอยู่ในระดับสูง 3 อันดับแรก ได้แก่ อ่านคู่มือ / เอกสารแนะนำเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในขณะที่เที่ยวชม ($\bar{X} = 4.35$) การอ่านป้ายแนะนำโบราณสถานและวัดต่างๆ ของอุทยานฯ ที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ ($\bar{X} = 4.31$) และประทับใจโบราณสถานและวัดต่างๆ ของอุทยานฯ ลงในสมุดท่องเที่ยวเพื่อรับรางวัลจากอุทยานฯ ($\bar{X} = 4.09$) ตามลำดับ ด้านการจัดอันดับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความต้องการ 5 อันดับแรก คือ 1) นั่งรถไฟ / รถรางชมอุทยานฯ (คะแนน 588 คะแนน) 2) นั่งช้างชมอุทยานฯ (คะแนน 484 คะแนน) 3) ชมการแสดง สี่ เสียง ประวัติความเป็นมาของอุทยานฯ (คะแนน 427 คะแนน) 4) ปั่นจักรยานชมอุทยานฯ (คะแนน 401 คะแนน) และ 5) การอ่านคู่มือ / เอกสารแนะนำเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวในขณะที่เที่ยวชม (คะแนน 386 คน)

ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้น จะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุระหว่าง 20-29 มากที่สุดประกอบอาชีพเป็นนักเรียน / นักศึกษามากที่สุด การเดินทางมาเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวเป็นครั้งแรก วัดอุปสงฆ์ในการเดินทางมาเที่ยวเพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์กำแพงเพชรมากที่สุด รองลงมาคือ กราบไหว้วัดที่สำคัญ และชมวิถีชีวิตของคนกำแพงเพชรในอดีต นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรจากบริษัททัวร์ / ไกด์ และชาวต่างชาติ ร้อยละ 50.00 รับรู้ว่าคุณอุทยานฯ ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก และอีกร้อยละ 50.00 ไม่รับรู้ว่าคุณอุทยานฯ ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก กิจกรรมการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่กระทำการมาเที่ยวอุทยานฯ มากที่สุด คือ ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์

3 อันดับแรก ได้แก่ กิจกรรมนั่งช้างชมอุทยานฯ ($\bar{X} = 4.40$) กิจกรรมนั่งเรือชมกำแพงเมืองเก่า ($\bar{X} = 4.23$) และการอ่านป้ายแนะนำโบราณสถานและวัดต่างๆ ของอุทยานฯ ที่มีรายละเอียดครบถ้วนสมบูรณ์ ($\bar{X} = 3.97$) ตามลำดับ ด้านการจัดอันดับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการ 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) นั่งช้างชมอุทยานฯ (คะแนน 86 คะแนน) 2) นั่งรถไฟฟ้า/รถรางชมอุทยานฯ (คะแนน 44 คะแนน) 3) นั่งเรือชมกำแพงเมืองเก่า (คะแนน 35 คะแนน) 4) ปั่นจักรยานชมอุทยานฯ และขับรถกอล์ฟชมอุทยานฯ (คะแนน 31 คะแนน) ส่วนผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า เพศ อายุ อาชีพ ของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่แตกต่างกันจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในอุทยานประวัติศาสตร์- กำแพงเพชรไม่แตกต่างกัน

จากการจัดอันดับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต้องการ ได้นำมาจัดทำการศึกษาทดลองกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร 4 กิจกรรม ได้แก่ การนั่งรถไฟฟ้าชมอุทยานฯ การปั่นจักรยานชมอุทยานฯ การชมอุทยานฯ มีชีวิตช่วงกลางวัน และการชมการแสดงแสง สี เสียงประวัติความเป็นมาของจังหวัดกำแพงเพชร ผลการทดลอง พบว่า โดยภาพรวมนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้ง 4 กิจกรรมอยู่ในระดับมาก

ส่วนผลการศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนผู้ประกอบการ นักวิชาการ สื่อมวลชน และบริษัทนำเที่ยว ได้ให้แนวทางในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวของอุทยานฯ โดยควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่โดดเด่นและแตกต่างจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและศรีสัชนาลัยและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อุทยานฯ ด้วย ได้แก่ 1) จัดกิจกรรมอุทยานประวัติศาสตร์มีชีวิต หรือ Night historical park 2) จัดวงดนตรีไทยบรรเลงเพลงไทยย้อนอดีต ณ โบราณสถานที่สำคัญๆ

3) กิจกรรมล่องเรือโบราณชมรอบๆ กำแพงเมือง พร้อมมัคคุเทศก์บรรยายให้ข้อมูล 4) กิจกรรมการจำลองกระบวนการตัดศิลาแลง 5) จัดทำป้ายข้อมูลและเรื่องเล่าเกี่ยวกับโบราณสถานแต่ละแห่งไว้หน้าทางเข้าโบราณสถานนั้นๆ 6) กิจกรรมแรลลี่ต่าง ๆ 7) กิจกรรมท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ตั้งแต่อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร-สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย 8) กิจกรรมการแสดง สี่ เสียง ประวัติความเป็นมาของจังหวัดกำแพงเพชรและการก่อสร้างโบราณสถานต่างๆ ภายในอุทยานฯ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง 9) จัดเส้นทางเดินชมโบราณสถานภายในอุทยานฯ ให้มีบรรยากาศย้อนกลับสู่อดีต 10) กิจกรรมนั่งช้างชมอุทยานฯ ด้านข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกส่วนได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการ นักวิชาการ และชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลอุทยานฯ ควรเปิดใจให้กว้างในการเปิดโอกาสให้หน่วยงานอื่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของอุทยานฯ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต อนึ่งทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอุทยานฯ ควรเร่งทำการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้รู้จักอุทยานฯ เพิ่มมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จังหวัดกำแพงเพชรควรจัดทำแผนแม่บทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชรที่ชัดเจนเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการปฏิบัติด้านการท่องเที่ยว
2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดกำแพงเพชรอย่างจริงจัง
3. กองอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งรับผิดชอบดูแลอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรควรมีนโยบายบูรณะซ่อมแซม ปรับปรุง พัฒนาโบราณสถานแต่ละแห่งในอุทยานฯ ให้คงสภาพเดิม ปรับภูมิทัศน์ภายในอุทยานฯ ให้มีความร่มรื่นตลอดฤดูกาล

ข้อเสนอแนะด้านการจัดการ

1. กรมศิลปากร โดยเฉพาะผู้ซึ่งรับผิดชอบดูแลอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการและชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวของอุทยานฯ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของอุทยานฯ อย่างยั่งยืน
2. ควรเพิ่มจำนวนบุคลากรหรือมัคคุเทศก์ในการบรรยายให้ข้อมูลทั้งภาคภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

3. ควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไว้บริการนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขาที่สะอาดและกระจายอยู่ตามจุดต่างๆ ในอุทยานฯ ศาลาพักผ่อนหย่อนใจ ป้ายบอกทิศทางเดินหรือเล่นรถอย่างชัดเจนและป้ายให้ข้อมูล ณ โบราณสถานแต่ละแห่งอย่างละเอียด และแผนที่อธิบายแหล่งที่ตั้งของอุทยานฯ เพื่อความสะดวกในการเที่ยวชม นอกจากนี้ภายในอุทยานฯ ควรมีร้านขายสินค้าที่ระลึก ซึ่งสินค้าของที่ระลึกนั้นควรสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจังหวัดกำแพงเพชรและอุทยานฯ ด้วย

4. อุทยานฯ ไม่ควรอนุญาตให้นักท่องเที่ยวนำรถยนต์ส่วนตัวเข้ามาภายในอุทยานฯ แต่อุทยานฯ ควรจัดบริการรถไฟฟ้าหรือรถรางชมอุทยานฯ เหมือนกับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย หรือศรีสัชนาลัย เพื่อลดมลภาวะด้านอากาศและการส่งเสียงดังทำลายบรรยากาศในการชมโบราณสถานและการท่องเที่ยวอุทยานฯ อีกด้วย

ข้อเสนอแนะด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

1. เพิ่มกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ ที่หลากหลายและเหมาะกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม
2. กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวควรเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของอุทยานฯ
3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการนักวิชาการ และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในอุทยานฯ เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวของอุทยานฯ ในอนาคต

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

1. ควรเร่งทำการประชาสัมพันธ์อุทยานฯ ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รู้จักเพิ่มมากขึ้น
2. ควรเชิญบริษัทนำเที่ยวต่างๆ มาเที่ยวชมและรับรู้ความยิ่งใหญ่และความทรงคุณค่าของอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยจัดเป็นกิจกรรมในลักษณะจัดเป็นโปรแกรมนำเที่ยวตัวอย่าง

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือเขต 4. (2550). สถิตินักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวจังหวัด
กำแพงเพชรปี 2548-2549. อุดลำเนา.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2545). การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2546). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: เทพเนรมิต
การพิมพ์.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2549). เอกสารประกอบการบรรยายการอบรมนักจัดการงานวิจัยด้านการ
พัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด. อุดลำเนา.
- ประคอง กรรณสูต. (2542). สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พิสิทธิ์ พลอยโสภณ. (2549). เอกสารประกอบการบรรยายจากยุทธศาสตร์สู่งานวิจัย. อุดลำเนา.
- วศิน ปัญญาบุตรตระกูล. (2550). เอกสารประกอบการบรรยายยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด
กำแพงเพชร. อุดลำเนา.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรืองและคณะ. (2547). เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์. คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: เพ็ญฟ้า พรินต์ติ้ง.